Iulia Mărgărit

O FAMILIE DE CUVINTE ÎNTREGITĂ: *COAJĂ, COJÍ, COJAN* ?

1. Cuvântul *coajă*, de origine slavă < *кожа*, sub aspectul sensurilor, a stat în atenţia lingviştilor, în nenumărate rânduri. Astfel, Sextil Puşcariu semnalează şi comentează *coajă* printre termenii de origine slavă care, pe terenul limbii române, şi-au modificat înţelesul: „*învăli* nu mai însemnează «înfăşura», ca slavul *valiti, clin* nu *cui* ca slavul *klinŭ, coajă* nu «piele», cel puţin la dacoromâni şi aromâni, ca slavul *kóža*" (LR, I, 282). Ulterior, ocupându-se de „împrumuturile vechi sud-slave în limba română", G. Mihăilă discută termenul din acelaşi punct de vedere. El enumeră principalele accepţii cu care acesta este cunoscut, urmând, până la un punct, DA: a. „scoarţă (de copac etc.)"; b. „învelişul exterior al fructelor, al seminţelor etc."; c. „învelişul oului"; d. „partea exterioară, mai tare, a unor elemente coapte, fripte etc."; e. „crusta unei răni"; f. „scoarţa pământului"; g. (înv., rar.) „învelişul tare al unor moluşte sau crustacee" (Mihăilă 1960, 76). Împărtăşind punctul de vedere al înaintaşului său, G. Mihăilă exclude sensul 8. din DA [fig.] „vită foarte slabă". Prin desfăşurarea astfel limitată, lingvistul marchează absenţa înţelesului „pellis" (Bernecker: 597) al etimonului slav, păstrat în bg. *кожа* a. „piele (de om, de animal); b. „blană, piele de animal"; scr. *kőža* „piele (de om, de animal); blană"; sloven. *kóža* „idem", rus., ucr. *кожа* a. „piele"; b. „blană prelucrată" (*ibid.*). Aşadar, până la o anumită dată, s-a susţinut, în mod unanim, că semantismul etimologic al împrumutului vechi slav *coajă* nu s-a perpetuat în limba română.

2. Cea mai veche atestare de care dispunem, *coajă* „piele de animal", provine din Muntenia: *Locul era pe moşia unor oameni pitici. Cetăţile şi colibele lor erau făcute din* ***coji de oaie*** (P. Ispirescu, *Basme păgâneşti*, 1879, 62). Către începutul secolului trecut, Herzog, Gherasim, *M.*, IV: 235, au consemnat, pentru Bucovina *coajă* cu evoluţie de sens: de la „piele" la „vită, animal numai piele", cu alte cuvinte „vită foarte slabă". Accepţia, în compusul *coajă de vacă*, fusese atestată pentru Moldova, cu ceva timp înainte (valorificată ulterior în DA): *Demult, hăt demult, pe când bunica mamei era copilă mică, în orăşelul Neamţ trăia o femeie văduvă care avea ca avere câteva* ***coji de vaci****, nişte oiţe şi un băieţel slab şi el de sufla vântul prin el* (*Şez.*, VII, 137). Probabil, sintagma *coji de vaci* defineşte, animalele indicate, într-un stadiu de degradare fizică, corespunzător expresiei „piele şi os". Reţinem, prin urmare, semantismul dialectal *coajă* „vită (vacă) extrem de slabă". După îndelungată vreme, aproximativ o jumătate de secol, acesta este semnalat, într-un spaţiu total diferit (Făgăraş, com. Şercaia, satul Vad), unde *coajă* reapare tot ca termen peiorativ „vită slabă, neîngrijită" (*Lexic reg.*, II: 41). Sensul (înv. şi fig.) „vită sau oaie foarte slabă" este actualizat recent în MDA s.v. 18.–19.

Relativ în aceeaşi perioadă, *Gl. Argeş* (1957) aduce date în plus, căci s.v. *coajă*, întâlnim grupate câteva expresii al căror nucleu nominal semnifică, de

BDD-A535 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:02 UTC)

această dată, „piele (la om)”: *a-i da (a-i trage)* (cuiva) *pe* ***coajă*** „a bate”; *a întări din* ***coajă*** (sau *din piele*), aşadar, în completarea autorului, a. „a răbda, a suferi”; b. „a refuza cuiva ceva, a se face a nu pricepe”; *a fi tare de* ***coajă*** „a suferi, a răbda; a fi încăpățânat, a nu ceda”. Corespondența celei de a doua expresii, *a întări din coajă* (*sau din piele*), menționată de către autor, ne întăreşte convingerea că neîndoielnic vechiul termen slav a continuat să supraviețuiască la nivel dialectal. În varianta *a o lua pe coajă*, expresia se întâlneşte în ținutul învecinat (Teleorman), după cum atestă opera lui M. Preda: *Ce dracu o fi acolo în Spania, ce caută nemții acolo? – Ce să caute, răspunse Cocoşilă,* ***Vrea s-o ia pe coajă****!* (*Morometii*, 1955: 130). *Ia spune, Polino, vrei* ***s-o iei pe coajă****? spuse tatăl, amenințător* (*id., ibid.*: 237). *Vreți să vie directorul şi* ***s-o luați pe coajă****?* (*op. cit.*: 423). Mai târziu, aceeaşi expresie apare şi în opera lui D. R. Popescu, *Oraşul îngerilor*, 1985: 177: *No, zic, ai început bine!* ***O iei tu pe coajă!****”*. Din mărturia orală a scriitorului, acesta cunoaşte structura citată din Oltenia, unde a copilărit. Mai amintim *Ostinato*, 21, de Paul Goma, ca şi *Păsările*, 94, de Alexandru Ivasiuc, care înscriu termenul în aceeaşi zonă a atestărilor pentru *coajă*, *recte*, Transilvania şi Muntenia. În ultima dintre provincii, de altfel, expresia în diverse variante, are curs destul de larg, în prezent.

În acelaşi sens, al informațiilor referitoare la termenul discutat, atlasele lingvistice regionale aduc noi mărturii referitoare la conservarea înțelesului etimologic. Pe hărțile ALRR – Munt. şi Dobr., I, h. 1. MN, în puncte din Teleorman, Olt, Argeş, Dâmbovița şi Giurgiu, respectiv, pct. 770, 773, 779, 757, 767, 768, 770–773, 788, 796, 802, 803, 806, 827, a fost notat, ca *pl. tant.*, *coji* „mătreață”[1], afecțiune legată de... pielea capului (la om) (*am făcut* ***coji*** *în cap; ele* [femeile] *ştie, că să lă mai des* / pct. 770; *are* ***coji*** *în cap* / pct. 779), cu acelaşi semantism, compusele *coji de cap* / pct. 716, *coji din cap, ibid.* / pct. 827, dar şi la animale, *coji* „boală de piele la oi, manifestată prin descuamare şi căderea lânii” (*ibid.*, V, Pl. 157 / pct. 714, 763, 773, 827, 891), reprezentând județele Prahova, Argeş, Olt, Constanța. De fapt, *coajă*, semnificând „piele (la animale)” şi figurat „piele la om”, este şi firesc ca dezvoltarea de sens „boală de piele” să urmeze acelaşi paralelism. În aceste condiții, considerăm că putem afirma, fără riscuri, faptul că termenul *coajă*, cu sensul originar „piele”, a pătruns în limba română. În plus, apelând la dialectele sud-dunărene, găsim elementele care să ne sprijine afirmația.

Aşa, de pildă, împrumutul slav, cu accepția menționată, s-a păstrat şi în meglenoromână: *Dúpu ț̦ea rugăčúnț̦a, mulʹărț̦a ărmási gr̦eáu̯ă şi rudí únă f̦eátă, cu* ***c̦oajă*** *di pórcu prísti i̯a.* (După acea rugăciune, nevasta rămase grea şi născu o fată cu piele de porc pe ea). DP 183/5; ***C̦u̯ăja*** *au̯ dărára fu̯ăli, di si pu̯ărtă ápu*. (Pielea

[1] Vezi, în acest sens, definiția termenului din DEX, „părticele de epidermă de culoare albicioasă care se desprind de pe pielea capului”. De fapt, termenul *coji*, *pl. tant.*, cu semantism dialectal, aminteşte fr. *pellicules*. Similitudinea dintre acestea, prin semantismul exprimat, pare deplină, cu mențiunea că termenul romanic şi formal, prin aspectul său diminutival, aminteşte baza derivativă (*pellis*), fragmentată în mici particule = *pellicules*.

BDD-A535 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:02 UTC)

o făcură burduf, ca să care apă) MP 244/1; *U scu̯ắși* ***cu̯ắja*** *[di cápră] di pri i̯a sfi̯ắși fi̯ắtă*. (Scoase pielea [de capră] de pe ea, [şi] se făcu fată.) MP 128/7; *Gái̯da i fátă din únă* ***cǫ́jă di u̯ái̯ă***. (Cimpoiul e făcut dintr-o piele de oaie). Cerna T. ***Cǫ́jă*** *di (la) ókl'ă*. Pleoapă. ALR I, 1, h. 17/013[2].

Poziția consolidată a vechiului împrumut slav în lexicul meglenoromân se reflectă şi în faptul că numele a generat ca şi în dacoromână, numeroase expresii: *L'-u* ***anflǫ́ cǫ́ja***. (Lit. I-a umflat pielea = I-a tras o bătaie). Cap 172/32; ***Cǫ́ja*** *u* ***scǫ́ti***. (Scoate pielea [de pe om], îl sărăceşte.) Cap 172/34; *Mi* ***turéşti coj di méčcă***. (Lit. Îmi aruncă blănuri de urs. = Îmi vinde blana ursului din pădure.) Pap M 66/11; ***Nǫ́ágră cǫ́ájă****-ń lipíş pri fáță*. (Lit. fig. Neagră piele mi-ai lipit pe față. = M-ai întristat.) Cap 191/5; ***Lă prumăncǫ́ cǫ́ája***. (A început să-l „mănânce" pielea.) Dms, s.v.; ***Ai̯ cǫ́ájă grǫ́ásă***. (Lit. Ai piele groasă. = Ai obrazul gros.) Dms.

Raportul dacoromână-meglenoromână i-a preocupat pe lingvişti care au exprimat opinii diferite. Ov. Densusianu considera meglenoromâna „un subdialect al dialectului dacoromân" (ILR, I, 214). În acest sens, el oferă o listă a cuvintelor existente numai în meglenoromână şi dacoromână (cf. *antsileg – înțeleg* – ar. *prindu*; *arzint – argint* – ar. *asime; drum – drum* – ar. *kale*; *flǫari – floare* – ar. *lilitse; friguri – friguri* – ar. *h'i̯avrǫ*; *frik – frig* – ar. *arcǫare*; *criel, crier,* – ar. *mǫduǫ, minte*; *lęc – leac* – ar. *yatrie*; *moş – moş* – ar. *auš*; *nas – nas* – ar. *nare*; *pimint – pământ* – ar. *lok*; *skimp – schimb* – ar. *aleksesku*; *timp – timp* – ar. *keró, an*; *trimet – trimet* – ar. *pitrek*; *utsit – ucid* – ar. *vatǫm*; *vink – înving* – ar. *nikisescu* (Densusianu, ILR, 214; *Dialectologie*, 103). Recent, Atanasov 2002, 284 susține aceeaşi apropiere, punând accent pe elementele vechi slave comune dacoromânei şi meglenoromânei. El confirmă *coajă* (p. 111, 165, 284), pl. *coj* (p. 112, 163, 175) între împrumuturile vechi slave, identificând un număr destul de mare de elemente comune meglenoromânei şi dacoromânei: *ămplitíri – împleti; ănvărtíri – învârti; babă – ~; brazdă – ~; cleşti – cleşte; clóput – clopot; cl'în, cl'inǫati – clin; cǫ́ájă* „piele" *– ~; cojoc – ~; cǫ́ásă – ~; coş – ~; cusíță – cosiță; gárdu – gard; gréndi – grindă; gărşíri, gărşóri* „a greşi, a uita" *– greşi; glézně – ~; gol* „dezbrăcat" *– gol; gréblă – ~; guníri – goni; izvór, izvórcă – izvor; jal'* „necaz" *– jale; jar – ~; lapuvíță – lapoviță; lipiri – lipi; lǫ́ncă – luncă; lupátă – lopată; nivǫ́ástă – nevastă; mắncă – móncă – muncă; mắncíri* „a se chinui"; *nivoľă – nevoie; părleaz – pârleaz; pârlóg – pârloagă; pǫ́átic, pętic – petic; plaz – ~; plătíri – plăti; prag – ~; pumǫ́ánă – pomană; pupăríri – opări; ránă – rană; răníri – răni; răşniță – râşniță; răşníri – râşni; sită-~; scắmpu – scǫmp; slab – ~; sútă – ~; trup – ~; ubráz – obraz; vrǫ́mi – vreme*. Reproducerea integrală a listei demonstrează, pe de o parte, apropierea dintre meglenoromână şi dacoromână, pe de altă parte,

[2] Exemplele au fost preluate din *Dicționar meglenoromân*, coordonator Nicolae Saramandu, în curs de publicare (cf. „Fonetică şi dialectologie", 2010).

BDD-A535 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:02 UTC)

evidențiază semantismul etimologic al unor termeni necomentat de către autor în vreun fel: cel dintâi, *coajă* „piele” (cf. ar. *ḱele*), apoi *gol* „dezbrăcat” (cf. *goli* refl. „a se dezbrăca”, în sec. al XVI-lea, *dezgoli* „idem”, în graiurile românești din *Bulgaria* – Mărgărit, CES, 94), *mănciri* „a se chinui, la care a fost omis corespondentul *munci,* ori glosa *mâncă, mọncă* „chin, necaz”; la altele, semantismul indicat nu apare în dacoromână: *greşi* „uita”, probabil, un aport ulterior al mediului neoslav. Poziția lui Sextil Puşcariu şi Theodor Capidan, care susțin originea sud-dunăreană a meglenoromânilor nu interesează în cazul de față.

3. Pe lângă numele *coajă*, textele dialectal-folclorice atestă prezența verbului *coji*, cu înțeles etimologic, „a îndepărta pielea unui animal, a jupui, a despuia”, un derivat intern, atestând indirect baza derivativă *coajă*. Cea mai dintâi atestare de care dispunem, provine din Bistrița-Năsăud, verbul fiind înregistrat într-un glosar local (v. Iuliu Bugnariu, *Dicționar poporal*. Cuvinte românești din jurul Năsăudului, de popor grăite şi tot pentru popor alcătuite, „Gazeta de Transilvania”, Braşov 1887/1888). Aproximativ în aceeaşi epocă, termenul a fost înregistrat în partea sudică a țării, în creații folclorice: *Dat-a ciuta făr de vad, / Eu mai jos că m-am lăsat / Cu murgu-n apă-am intrat: / În suliță c-o luai / Şi pe mal c-o aruncai / Zăbovii pân ce-o* ***cojii*** (= belii) (Teodorescu, P. P., 69). Adaosul din paranteză pare o intervenție, deloc întâmplătoare, a culegătorului: *Unii la berbeci* ***cojea*** (= jupuiau) / *Alții lemne grămădea, / Alții carne perpelea* (*id., ibid.*, 515). Procedeul ar putea semnifica preocuparea autorului pentru dezambiguizarea textelor şi îndepărtarea posibilităților de percepere eronată a verbului *coji*. Acelaşi semantism apare şi în texte din Bucovina, publicate puțin timp mai târziu: *Alții oi că* ***cojea****, / Alții* ***maiuri*** [= ficați] *pârjolea, / Inimioara-şi mai prindea* (Vasiliu, *Cântece*, 17).

Materialele dialectale culese în anii din urmă, după principiile AFLR, îmbogățesc atestările. În acest sens, volumele de texte dialectale din partea sudică a țării, aduc astfel de mărturii: *Când să* ***cojeşte pielea*** *unui ied sau a unui miel, anume pentru burduf, nu să mai spintecă peste tot* (AFLR / pct. 679, Cepari, Argeş). *Am pus rosacu acolo* [în cabină], *că dimineața* ***să****-l* ***cojim*** *şi când el* [jderul] *a înviat, râcâia în rosac* [= rucsac] (TDM, I, 56, pct. 676, Lereşti, Argeş): *Mielu-l* ***cojim*** *frumos* (AFLR / pct. 721, Andreiaşu de Jos, Vrancea). Aici se cuvine să subliniem o anumită extensiune a semantismului de bază, prin cuprinderea altor agenți în afara omului. De pildă, acțiunea prin care se îndepărtează *coaja* poate fi săvârşită şi de animalele de pradă: [Ursul] *nu mănâncă carnea, dăcât o* ***cojeşte*** *oaia, rămâne* ***pielea****-ntreagă. O* ***cojeşte*** *ca omu, cu ghearele dă alături* ***pielea*** (AFLR / pct. 674, Nucşoara, Argeş). Informațiile din ALRR – Munt. şi Dobr., V, Pl. 180, cuprinzând răspunsuri la chestiunea [2529] „Ce zici că faci cu mielul, când, după ce l-ai tăiat iei pielea de pe el?” confirmă, pentru verbul *coji*, aproximativ aceleaşi zone din partea sudică a țării, de unde au fost extrase exemplele citate *supra*, respectiv, Argeş (majoritar, pct. 674, 676, 677, 681, 682) şi Vrancea (pct. 721). Secvența redundantă *cojeşte pielea* atestă perpetuarea bazei derivative, indirect ca verb, preferat, pentru transparența lui lexicală.

BDD-A535 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:02 UTC)

3.1. Verbul *coji* a dezvoltat un sens figurat „a bate foarte tare pe cineva (până la a-i lua pielea)”, sens cu care a fost atestat în Pârteştii de Jos, Suceava: *Dacă mai faci o poznă te* ***cojesc*** (LR, XI, 1962, nr. 6, 648), *ad-litteram*, „îți iau *coaja* = pielea” (cf. *a fi vai şi amar de pielea cuiva* – v. DLR s.v. *piele* I.1.). Acelaşi înțeles, dar pe baza expresiei corespunzătoare, a fost notat de Herzog, Gherasim, M. IV 43: *a coji* (pe cineva) *în bătăi* „a(-l) bate bine”.

În paralel cu acest verb, dicționarele înregistrează un paronim, dar cu acelaşi sens, *coşi*, atestat începând cu LB. Cele mai multe atestări provin din Bucovina şi din nordul Moldovei: *De n-ar afla toate în rânduială şi macul strâns pănă-ntr-un fir, curat-curățel, apoi să ştie că* ***or coşi****-o în bătaie* (Sbiera, *Poveşti*, 214/2). *Ia ciomagul lui de văcărie, căci era văcar şi unde* ***prinde*** *a mi-l croi pe cel de la margine, adică pe bietul Sfântu Petrea [...]. Atunci Sfântul Petrea zise: „– Doamne, mai dă-te şi Tu la margine, că pe mine m-****a coşit*** *în bătaie!”* (*Şez.*, I, 264/12 – Suceava). *De nu-i repede la picior, îl* ***coşeşte*** *de bătaie* (Elena Sevastos, *Nunta*, 260/16). *Îți vine câteodată* ***să-i coşeşti*** *în bătaie, dac-ai sta să te potriveşti lor* (Creangă, *Amintiri*, 39/6).

Apropierea paronimică determină suprapunerea acestora: ***Mă coşeşc*** *şi* ***m-or cojit*** *puricii* (Herzog, Gherasim, M, IV, 241, 243).

3.2. DA consideră *coşi* un împrumut din ruteană, SDLR optează pentru rusă *kokošiti* „a bate” ori sârbă *kòsiti* „a sfâşia”, atribuind aceluiaşi verb ambele accepții: 1. „bat rău, snopesc, burduşesc”: *L-a coşit în bătaie*, dar şi 2. „ciupesc, pişc tare”: *Ne-****au coşit*** *țânțarii* (Creangă). CADE procedează similar, reunind ambele înțelesuri s.v. *coşi*, cu repartiția „Mold., Bucov., Trans.”

Greu departajabile, formal şi semantic, *coji* / *coşi* ar putea avea aceeaşi origine. Formal, descendența *coşi* < *coji* nu este imposibilă. Menționăm că în ALRR – Munt. şi Dobr., V, Pl. 157 / pct. 714, pentru „boală la oi, manifestată prin descuamare şi căderea lânii”, se indică în pct. 714 var. *coşi* în loc de *coji*. Această posibilitate ar fi deschis drumul către etimologia populară şi posibilitatea ca, cel puțin unele acțiuni să fie raportate la *coş, ~-i* „inflamații mici ale pielii provocate de înțepăturile unor insecte (purici, țânțari)”. Situația a fost favorizată de restrângerea tot mai evidentă a ariei de răspândire a fostului împrumut slav *coajă* şi a verbului corespunzător, creat pe terenul limbii române. De altfel, pentru început, în absența unor materiale dialectale sistematice, informațiile în privința acestora erau cu totul precare. Aşa se şi explică poziția DA de s.v. *coşi III* (Prin apropiere de *coajă*, refl. „a se coji, a se beli de scoarță”; tranz. „a coji, a beli” LB). Departajarea celor două paronime s-a operat până la un punct, căci dacă ambele variante *coji, cogi* înseamnă „a bate zdravăn”, în schimb *coşi*, cu excepția atestării *cogi* din Bucovina (v. Herzog, Gherasim, M, IV, 241, 243), pare specializat pentru agresiunea insectelor mici, iar *coji*, la rândul lui, la fel de specializat pentru acțiunea omului (ori a animalelor) asupra altor animale = „écorcher”. De asemenea, *coji* exprimă şi sensul „a bate” în grade diferite, până la a desprinde pielea cuiva, care „a luat-o pe coajă”.

4. Termenul *coajă* atrage atenția în explicațiile lingvistice ale lui Gh. Ghibănescu. Referindu-se la influența slavă asupra limbii române, el observă că unele dintre

BDD-A535 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:02 UTC)

cuvintele slavone au fost întrebuințate „pentru a numi lucrurile de acelaşi fel în seria animalelor şi a plantelor” (*Vorbe*, 24), întrucât existau deja suficienți termeni moşteniți din latină. Un astfel de caz „elocvent” este considerat de Ghibănescu „slavicul *coajă*, alături cu latinul *piele*” (*ibid.*). În explicațiile următoare, el elaborează o adevărată etimologie pe baza nucleului *coajă*: *Numai pielea nespălată se* ***cojeşte***. [= se durifică, crapă, amintind pielea animalelor, căci devine *coajă*, ca a acestora, accepție neevaluată de Gh. Ghibănescu], *altfel copacii la noi au* ***coajă****, iar nu piele, pot avea cel puțin pieliță. Muntenii care au văzut pe cei de la şes că umblă cu pulpele goale şi deci au pielea crăpată, i-au poreclit în derâdere* ***cojeni****, adică au* ***coajă*** *pe trup în loc de piele* (*id., ibid.*). Pentru Ghibănescu metafora *coajă pe trup* semnifică „scoarță de copac” şi nu „piele de animal, îngroşată, degradată de condițiile improprii de viață”. În sensul afirmațiilor autorului citat, menționăm participiul *cojit(ă)* [referitor la mâini sau la picioare, sub aspectul pielii] „asprite, cu crăpături, amintind prin duritate *coaja* animalelor”: *Învârtind căciulile în mâinile lor,* ***cojite*** *de soare şi de ger* (Delavrancea, *Sultănica*, 174). *Privirile lui se opreau pe mâinile ei...* ***cojite*** *şi butucănoase* (Vlahuță, *Nuvele*, 16). Cu alte cuvinte, participiul verbului corespunzător semnifică [despre pielea umană] „a deveni *coajă*”.

4.1. În fond, Ghibănescu, pentru a explica conturarea termenului peiorativ, raportează *cojan* la *coajă* „scoarță” şi nu la accepția „piele”, care, neîngrijită corespunzător *se cojeşte*, capătă atribute de *coajă*. CDER, 2181, nu respinge ipoteza, ci o nuanțează: [Cojenilor] *obişnuind să meargă cu pulpele goale, pielea li se îngroaşă până ajunge la aspect de scoarță, dar, mai curând, este vorba de o etimologie populară; trebuie să ne gândim la o evoluție de la „scoarță, coajă” la „aspru, cu grunji” şi de aici la „necioplit, grosolan”*. Şi Ciorănescu (ca şi Ghibănescu), nu are în vedere semantismul etimologic al termenului, atras şi derutat de un altul actual „scoarță (de copac)”.

4.2. În esență, *cojan* constituie un termen peiorativ. Dicționarele, cu excepția SDLR, oferă definiții din care rezultă respectiva calitate a termenului, începând chiar cu Laurian, Massim: „apelațiune ce muntenii sau mocanii aplică câmpenilor, aşa încât **munteanu** sau **mocanu** se opune la *cojanu*. DA 1. „poreclă dată țăranilor munteni de către ardeleni (Părvescu, *Hora*); numire dată în batjocură sau ca insultă de către **munteni** (locuitori de la munte) *câmpenilor*; numire folosită pentru a deosebi **mocanii** de la plai de podgorenii (*cojanii*) de la vale”. CADE „poreclă dată locuitorilor de la şes de către cei de la munte”; „poreclă dată **țăranilor din Muntenia** de către *ardeleni*”. SDLR „câmpean, locuitor de la câmp”. TDRG (nu tratează termenul!). NŞDU (reg. în opoziție cu *mocan*) „locuitor de la câmpie” (s.v. *coajă*). MDA 1. „poreclă dată țăranilor din Muntenia de către ardeleni. 2. „nume depreciativ dat de locuitorii din zone muntoase şi deluroase țăranilor de la şes”. 3. „nume întrebuințat pentru a face distincția între mocanii de la plai şi podgorenii de la vale”.

Dacă, în general, *mocan(i)* definește locuitorii dintr-o provincie a țării (Transilvania), în opoziție cu cei din Muntenia, sau pe cei de la munte, în opoziție cu cei de la şes, *cojani*, alteori distincția de bază devine operantă în cadrul aceluiaşi

BDD-A535 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:02 UTC)

ţinut (cf. Arvinte, *Terminologia*, 157, *cojan* „poreclă dată unui locuitor din regiunea de deal a Moldovei de către cei de la munte"). Indiferent de esenţa definiţiei, termenul îşi păstrează constant caracterul de poreclă şi o anumită conotaţie peiorativă.

4.3. Pentru început, diferenţele între cele două categorii erau evidente în port, după care erau recunoscuţi[3]: „În unele locuri vedeam numai **cojani**, în altele erau numai **mocani**. În câte un sat îi găseam şi pe unii şi pe alţii. Şi între ei observam deosebiri. **Cojanii** îşi băteau joc de ceoarecii **mocanului**. Acesta îşi lega mireasa cu **giumbir**, **cojanul** cu **bariş**. Celălalt dăruia numai la masa-mare şi râdea de «calicia» **cojanilor**" (Gr. Antipa, *Pescăria şi pescuitul în România*, 1916, 745). Confruntarea dintre cele două categorii este descrisă pentru jud. Râmnicul-Sărat de I. Stoian, *Păstoritul*. Situaţia a devenit, rapid, tranşantă în sensul că *mocan* şi *cojan* se atribuia reciproc ca supremă injurie. M. Preda (*Moromeţii*, 300) consemnează un schimb de cuvinte la nivelul director / învăţător în Siliştea-Gumeşti: „**Mocane**! Ai venit aicea în **iţari** şi te-ai ghifluit ca un porc şi acuma urli şi strigi la el de parcă ar fi ordonanţa ta! Obraznicule! Nerușinat ce eşti, fir-ai al dracului de **mocan**!" În timp, lucrurile au luat o întorsătură neaşteptată. În unele locuri, mocanii au revenit din ce în ce mai des, la marginea unei pădurici sau a unei gârle apărând „o nouă târlă, adică un nou mic sat mocănesc. Astfel, câmpia Râmnicului [Sărat] se umplu de aceste târle. Ele se mutau din loc în loc după păşune. Locurile rămase după mutarea lor se numeau «silişti» şi erau privite ca cele mai bune pentru agricultură" (Stoian, *Păstoritul*, 42). În acest fel, între *mocani* şi *cojani*, s-a creat o anumită relaţie, unii preluând „cu bucurie" locurile „îngrăşate" de ceilalţi. Dar *târlele* s-au alipit satelor *de cojani*, astfel încât localnicii stabili şi păstorii au început lupta pentru supremaţie. Uneori, *cojanii* au fost asimilaţi de noile aşezări mocăneşti, alteori s-a-ntâmplat invers: agricultura a trecut pe planul întâi, păstoritul rămânând în plan secund. „*Mocanii* au devenit agricultori, îndeletnicire practicată cu «un fel de silă»" (Stoian, *op. cit.*, 42). Ei pretind să fie socotiţi în continuare *mocani*, chiar dacă nu mai au niciun „pkiĉior de ǫai", ca dovadă a prestigiului cu care aceştia percepuseră odinioară termenul. Stabiliţi, în acelaşi mod, în Dobrogea, devenind sedentari (= localnici), ei afirmă şi întreţin acelaşi sentiment faţă de populaţia agricultoare băştinaşă: „Pentru locuitorii locului, pentru **mocani** adică, cel care vine din aceste părţi cu terenuri arabile, privit cu dispreţ, este un **cojan**, termen a cărui origine nu a putut fi pe de-a-ntregul lămurită. Există un antagonism între aceste două părţi de neam, ca cel ce exista cândva între geţii de la mal şi dacii de la munte". (Nicolae Iorga, *Locul Românilor în istoria universală*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, p. 108).

Cojan în conformitate cu opera lui Panait Istrati a cunoscut o specializare de sens pe care dicţionarele nu au înregistrat-o. El denumeşte „ţăranul", în general, şi

[3] Desemnarea cu un nume sau altul i-a însoţit pe purtătorii lor în timp şi în spaţiu. În comunităţile româneşti din Ucraina, situate la est de Bug, am întâlnit *Mocăni* ca nume a unei părţi din sat, dar şi a locuitorilor acesteia, fără să se mai ştie explicaţia: *Mocăni, eu aşa am apucat, da de ce ne zice aşa, eu nu ştiu. Ne ducem devale în ţentră: „Iacă au venit **mocăni**!"* (Alexandrovka, raion Voznesensk, reg. Nikolaev).

BDD-A535 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:02 UTC)

„țăranul sărac”, în special, din Bărăgan, cu alte cuvinte, *cojan* reprezintă un sinonim pentru categoria socială amintită. De altfel, în *Ciulinii Bărăganului,* termenul apare constant cu înțelesul „țăran (din partea locului)”, cu ambele nuanțări semantice:

1. „țăran”:

Uite: domnu' Vasilică, judecător la Călăraşi, domnu' Andrei, ceaprazar la Bucureşti, domnu' Tache, mare stămbar la Brăila! Ăştia toți sunt băieți de ***cojan*** *de pe la noi. Ce-ar fi fost ei azi, dacă nu plecau? Argați! Nişte târâie-brâu! Şi-au ajuns oameni*! (*Ciulinii*, 197)[4];

E faimoasa lor expoziție, toată numai clădiri albe, răsărite ca din basme. Sunt expuse acolo de toate, mai ales case țărăneşti, un sat românesc cum noi habar n-avem, familii de ***cojani*** *grăsulii şi îmbrăcați în costume naționale, care-arată parc-ar fi toți numai primari, nişte vite nemaipomenit de frumoase care nu seamănă deloc cu cele pe care ni le mănâncă nouă câinii.* (p. 241). *Niciodată n-am fi crezut că mizeria* ***cojanilor*** *şi cruzimea boierilor ar putea dezlănțui asemenea grozăvii.* (p. 251)[5].

2. „țăran sărac”:

Era o mulțime de ***cojani*** *cu căruțele, gata să ne ducă până la Feteşti sau şi mai departe încă.* (184).

Cu fața zbârcită de amărăciune, ***cojanul*** *cântărea în palmă ştiuletele, îl privea lung, îl mirosea şi se văicărea. Erau nişte bieți nevoiaşi, vlăşcenii ăştea, la fel cu-ai noştri de pe Ialomița:* ***slabi, numai piele şi os****, cu fruntea brăzdată de tineri încă, privirea tulbure, nebărbieriți cu săptămânile. Pe cămăşile lor, lungi pân' la genunchi, nu mai puteai număra peticele. Pantalonul nu era decât o grămadă de zdrențe.* ***Desculți, cu capul gol****, adevărați cerşetori, mă durea sufletul pentru ei de parcă mi-ar fi fost toți neamuri. Nevestele lor, dacă treceau de treizeci de ani, păreau bătrâne* (p. 222).

Era un țigan pricopsit, unul dintre acei rotari-fierari care au pământuri frumoase şi mănoase muncite de ***cojani*** *ca de-alde noi.* (p. 180).

S-au dus ***cojanii*** *singuri la curte, dar boierul, care era şi deputatul județului, tocmai plecase la Bucureşti, în noaptea aia. Logofătul îi primi şi mai rău decât primarul: îi înjură urât de tot şi puse pe argați să-i gonească* (p. 229).

— Aşa e! Aşa e! strigară ***cojanii****. Vrem pământurile noastre!* (p. 234).

5. În legătură cu originea termenului, subliniem faptul că dicționarele, majoritar, au omis problema din structura articolului corespunzător, tratând cuvântul fără a onora paragraful rezervat etimonului. În SDLR se propune v. sl. *kožanŭ* poate, după Philippide, O. A., 114 ca de altfel şi în DEXI, dintre dicționarele recente. Anterior, Laurian, Massim (Glosar) au considerat cuvântul, după formă, un derivat de la *coajă*, fapt care ni se pare evident. Dar autorii pleacă şi de la argumente de ordin semantic, considerând esențială pentru *coajă* „însemnarea «piele de oaie»”. Prin urmare, *cojan* ar semnifica „cel care poartă veştminte din piele de oaie”. Pentru astfel de haine ni se par potriviți, mai ales, *mocanii*, în calitatea lor de *oieri*, şi nu cîmpenii, recunoscuți pentru sărăcia lor, şi prin urmare, pentru imposibilitatea de a fi avut în proprietate atâtea oi, încât să poarte, cu toții, cojoace, dacă aceasta ar fi explicația reală.

[4] Citatele au fost extrase în totalitate din aceeaşi operă a lui P. Istrati, *Ciulinii Bărăganului*, Chişinău, „Litera”, 1997.

[5] Mulțumim, şi pe această cale, colegului Victor Celac, care ne-a pus la dispoziție citate din corpusul de texte electronice al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”.

BDD-A535 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:02 UTC)

Poate că Ghibănescu a intuit motivația poreclei, generată de faptul că locuitorii de la câmpie umblau, de regulă, fără încălțăminte, mai mult decât în regiunile muntoase, şi nu îşi protejau pielea, „ajutați" de sărăcie, dar şi de climă. Aspectul rebarbativ al epidermei, durificat de grele încercări şi schimbări de anotimpuri, cărora aceştia din urmă le făceau față statornic cu picioarele goale (v. *supra*: *slabi, numai piele şi os; desculți, cu capul gol*), aminteau, probabil, pielea animalelor, care multă vreme a continuat să se numească cu împrumutul slav *coajă*. De aici şi transferul onomastic, ca termen peiorativ, pentru vitele slabe, neproductive în Bucovina (v. *supra*), Maramureş, astăzi chiar (informație orală), sudul Transilvaniei. Probabil, exemplarele „piele şi os", au fost supranumit *coji*, înfățişarea acestora devenind cu desăvârşire respingătoare. Este foarte probabil ca țăranii de la câmpie, prin starea şi aspectul picioarelor, mai mereu fără încălțăminte ori al mâinilor, să fi amintit astfel de animale şi să-şi fi atras supranumele. De aceea, celui care, prin fizicul său evoca, ceea ce se numea metaforic *coajă*, i s-ar fi atribuit sugestiv, într-o anumită perioadă, porecla *cojan*.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

AFLR = *Arhiva fonogramică a limbii române* a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti".

ALR I, 1, 2 = *Atlasul lingvistic român*. Publicat de Muzeul limbii române din Cluj, sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea I, vol. I. Cluj, 1938 [h. 1–150], vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 150–302], (punctele 012 Liumnița, 013 Țârnareca; anchete efectuate de Sever Pop).

ALRR - Munt. şi Dobr. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia şi Dobrogea*, de Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, Bucureşti, I-II, 1996; III, 2001; de Teofil Teaha (coord.), Ion Ionică, Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, IV, 2004; de Teofil Teaha (coord.), Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, V, 2007.

Arvinte, *Terminologia* = V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului şi a plutăritului*, în „Studii şi cercetări ştiințifice", Filologie, Anul VII (1957), fasc., p. 1–185.

Atanasov 2002 = Petar Atanasov, *Meglenoromâna azi*, Editura Academiei Române.

Bernecker = E. Berneker, *Slawisches etymologisches Wőrterbuch*, I Band (A–L), Heidelberg, 1908.

Cap = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Literatura populară la meglenoromâni*, vol. II, 1928.

Densusianu, ILR = Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, Ediție îngrijită de J. Byck, vol. I, II, Bucureşti, 1961.

DEXI = *Dicționar explicativ ilustrat*, coordonator ştiințific Eugenia Dima, ARC, Gunivar, 2007.

Dialectologie = *Dialectologie română*, de Matilda Caragiu Marioțeanu, Ştefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, Editura didactică şi pedagogică, 1977.

Dms = Nicolae Paia, Teodor Minda, *Dicționar megleno-român* (lucrare în manuscris aflată în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti".

DP = Dimitrie Papatsafa, *Prikozmur din Meglenia* (*Мегленеко – Влашки приказни*), Skopje [1997].

BDD-A535 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:02 UTC)

Ghibănescu, *Vorbe* = Gh. Ghibănescu, *Din traista cu vorbe* (101 curiere literare), Iaşi, 1906.
Gl. Argeş = D. Udrescu, *Glosar regional Argeş*, 1967.
GS = *Grai şi suflet*. Revista Institutului de Filologie şi Folclor, publicată de Ovid Densusianu. Bucureşti (1924) ş.u.
Herzog, Gherasim = Eugen Herog, Vasile Gherasim, *Graiul dialectului mărginean*, în „Codrii Cosminului", 1924, p. 355–401.
Laurian, Massim = A.T. Laurian şi I.C. Massim, *Dicţionarul limbei române*, I–II, 1871, 1876.
Lexic. reg. = *Lexic regional*, I, redactor coordonator: Gh. Bulgăr, 1960; II, redactor-coordonator: Lucreţia Mareş, 1967 (Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice).
MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan-Al. Rosetti; *Micul Dicţionar Academic*, vol. I, Literele A–C, 2001; vol. II, Literele D–H, 2002; vol. III, Literele I–Pr, 2003; vol. IV, Literele Pr–Z, 2003, Bucureşti, UE.
Mihăilă 1960 = Gh. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave*, Bucureşti.
Pap M = Pericle Papahagi, *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic*. Partea III, *Texte*, 1902, p. 45–184.
Pârvescu 1908 = Pompiliu Pârvescu, *Hora din Cartal*, I, Bucureşti.
Philippide, O. A. = Al. Philippide, *Opere alese. Teoria limbii*. Editate de G. Ivănescu şi Carmen-Gabriela Pamfil. Cu studiu introductiv şi comentarii de G. Ivănescu. Bucureşti, Editura Academiei, 1984.
Puşcariu, LR = Sextil Puşcariu, *Limba română*. Vol. I. *Privire generală*. Bucureşti, 1940.
Sbiera, *Poveşti* = Ion al lui G. Sbiera, *Poveşti poporane româneşti*. Din popor luate şi poporului date de... Cernăuţi, 1886.
SDLR = August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti (etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*. Ediţiunea întâia, Iaşi, 1939.
Sevastos, *Nunta* = E. Sevastos, *Nunta la români,* Studiu istorico-etnografic comparativ. Bucureşti, 1889.
Stoian, *Păstoritul* = I. Stoian, *Păstoritul în Râmnicu-Sărat.* (În revista „Grai şi suflet", VI, 1934).
Şez. = *Şezătoarea.* Revistă pentru literatură şi tradiţii populare, Fălticeni. Anul I, 1892 ş. u.
Teodorescu, P. P. = G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, Culegere de..., Bucureşti, 1885.
TDM, I = *Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu. Vol. I, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1973.
Vasiliu, *Cântece* = Al. Vasiliu, *Cântece, urări şi bocete de-ale poporului*, adunate de…, 1909.

COAJĂ, COJAN, COJI, UNE FAMILLE LEXICALE COMPLÉTÉE?

(Résumé)

L' auteur discute «le cas» d'un vieux emprunt slave, *coajă*, dont le sémantisme étymologique, selon certains linguistes (Sextil Puşcariu, Gheorghe Mihăilă) n'existerait plus en roumain.

En partant des choix des matériaux dialectaux, plus vieux et plus nouveaux, la présente intervention commente «le destin» de ce terme, conservé exclusivement dans les parlers, au sens originaire de «peau» (d' homme ou d' animal). Plus encore, en base du même sens, on a développé une microfamille lexicale: le verbe *coji* et le nom *cojan*.

Cuvinte-cheie: coajă, cojan, coji, derivare, derivat, mocan.
Mots-clés: coajă, cojan, coji, dérivation, dérivé, pastoureau.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A535 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:43:02 UTC)